

„Latvijas Šķirnes zirgu audzētāju asociācijas”
valdes sēdē 2008. gada 18.septembrī
Prot.Nr.24
valdes priekšsēdētājs
.....G.Rozītis

**Zirgu grupas „Latgales rikšotājs”
izkopšanas programma
2007. - 2012. gadam**

2007

SATURS

IEVADS	3
TERMINI	4
1. PROGRAMMAS PAMATOJUMS	5
2. ZIRGU GRUPAS „LATGALES RIKŠOTĀJS” RAKSTUROJUMS.....	7
2.1. Raksturojošie rādītāji.....	7
2.2. Izveidošanās vēsture	7
2.3. Grupas izplatība un apjoms	8
3. ZIRGU GRUPAS „LATGALES RIKŠOTĀJS” AUDZĒŠANĀ PIELIETOTĀS METODES	10
3.1. Zirgu grupas analīze	10
3.2. Vaislas dzīvnieku izlases kritēriji	10
3.2.1. Izcelsme	10
3.2.2. Eksterjers un izmēri	11
3.2.3. Darbaspējas un temperaments.....	13
3.3. Pāru atlase.....	13
3.3.1. Pāru atlases pamatprincipi	14
3.3.2. Radnieciskā pārošana.....	14
3.3.3. Neradnieciskā pārošana	14
3.4. Pēcnācēju kvalitātes novērtēšana.....	15
4. ZIRGU GRUPAS „LATGALES RIKŠOTĀJS” AUDZĒŠANAS DARBA ORGANIZĀCIJA	17
4.1. Vaislas ērzeļu izlase.....	17
4.2. Vaislas ķēvjū izlase	18
4.3. Jaunzirgu vērtēšana un viņu iekļaušana vaislas sastāvā	19
4.4. Ciltsdarba dokumentācija	19
5. PIELIKUMI.....	21
5.1. NOLIKUMS PAR VAISLAS ĒRZEĻU SERTIFICĒŠANU.....	22
5.2. JAUNZIRGU NOVĒRTĒJUMA VEIDLAPA.....	24
5.3. Pārraudzībā esošās saimniecības	25

IEVADS

Latvijā audzētās zirgu šķirnes vieno kopīga vēsture. Ar mainīgiem panākumiem Latvijas zirgu audzētāji gadu desmitiem strādāja pie triju zirgu tipu - smagā, Latvijas braucamā un vieglā braucamā jeb rikšotāja, izkopšanas.

Latgalē zirgkopība attīstījās mazliet savādāk nekā citos Latvijas novados, šeit visaugstāk vērtēja ātras gaitas zirgus, kuri bija daudzu paaudžu lolojums. Latgale vēsturiski izveidojās par Latgales rikšotāju dzimteni. Tas bija saistīts gan ar garajiem smilšu ceļiem, gan mazo tīrumu skaitu, jo zirgus mazāk izmantoja lauksaimniecībā un mežu darbos, bet vairāk kā pārvietošanās līdzekli. Noteicošu lomu spēlēja arī latgaliešu temperaments – vēlme sacensties ar kaimiņu, kam labāks un ātrāks zirgs, kā arī Latgales novada ciešās saites ar Krieviju, no kurienes jau 19. gs. tika ievesti rikšotāju izcelsmes vaislinieki. Rikšotāju sacīkstes starp zirgu īpašniekiem notika gan uz lauku ceļiem, gan ziemā uz ezeru ledus. Pirmās oficiālās rikšošanas sacensības notika Rīgā 1886. gadā 5. janvārī. 1891. gadā Rīgā atklāja hipodromu rikšotājiem un auļotājiem, kurš (gan dažādās Rīgas vietās) pastāvēja līdz pat 1965. gadam. Augot sacensību popularitātei, rikšotājus sāka audzēt ne tikai Latgalē, bet arī Rīgā, Jelgavā un citur. Latgales rikšotāji kā pastāvīga populācija tika atzīti 1937. gadā. Sacensības līdz 1939. gadam notika arī vairākās Latgales pilsētās, un katru gadu skrejceļos tika pārbaudīti vairāki simti zirgu.

Rikšotāju zirgu skaita samazināšanu Latvijā būtiski ietekmēja Rīgas hipodroma likvidēšana 1965. gadā, jo tas bija galvenais arī Latvijā audzēto rikšotāju noieta tirgus. Pēc Rīgas hipodroma likvidēšanas Latvijā audzētie rikšotāji turpināja piedalīties sacensībās Tallinas (Igaunija) un Pleskavas (Krievija) hipodromos.

Līdz 20. gadsimta 80. gadu beigām rikšošanas sacīkstes notika vietējos skrejceļos – Dagdā, Rēzeknē, Preiļos, Balvos, Ludzā; taču 90. gadu sākumā tās apsīka pavisam. Bija vairāki mēģinājumi atjaunot hipodromu Latvijā – Ulbrokā, Tīrainē, Kleistos, arī Latgalē, taču nevienu no projektiem neizdevās īstenot.

Pamatojoties uz vēsturiski izveidotajām zirgu audzēšanas tradīcijām, būtu mērķtiecīgi tās saglabāt un attīstīt arī mūsdienās. Latgales rikšotāji arī turpmāk selekcionējami kā daudzfunkcionāli, rikšošanas un citām sacensībām piemēroti zirgi. Latgales rikšotāji izmantojami arī pajūgu braukšanas sacensībās, tūrismā, darbam aizjūgā, kā arī lauksaimniecības darbos. Zīrgam, kuru vēlamies redzēt ar iepriekšminētajām darbaspējām, jābūt ne vien ātram un izskatīgam, bet arī stipram, izturīgam, kā arī jāizceļas ar nosvērtu temperamentu un labdabīgumu.

Mūsdienu multikulturālajā vidē Latgales rikšotāju zirgu audzēšanas tradīciju atjaunošanai ir būtiska nozīme Latgales reģiona etniskās identitātes saglabāšanā.

TERMINI

Ciltsdarbs — zootehnisko pasākumu komplekss mērķtiecīgai dzīvnieku un mājputnu ģenētisko un saimnieciski derīgo īpašību izkopšanai, kurā ietilpst to pareiza audzēšana, izlase un atlase, ēdināšana, turēšana, kopšana un uzskaitē.

Ciltsgrāmata — informācijas krājums par augstvērtīgu dzīvnieku izcelšanos, produktivitāti un ciltsvērtību.

Izkopšanas programma – plāns, ar kura palīdzību audzētāju organizācija paredz uzlabot esošo zirgu populāciju. Šajā plānā iekļauj arī vaislas dzīvnieku vērtēšanas metodiku, kā arī vaislas dzīvnieku izlases un atlases kritērijus.

Izcelsme – **zirga priekšteču uzskaitījums ciltsrakstos**

Ciltsvērtība — dzīvnieka izkopjamās īpašības ģenētiski noteikta novirze no ganāmpulka vai populācijas vidējā rādītāja.

Šķirne – vienas sugas dzīvnieku populācija, kurai ir ģenētiski noteiktas līdzīgas saimnieciski derīgās īpašības.

Šķirnes dzīvnieku audzētāju organizācija — komersants vai biedrība, kas nodarbojas ar attiecīgas dzīvnieku sugas un šķirnes izkopšanu un selekciju, sniedz dzīvnieku audzētājiem ar ciltsdarbu saistītos pakalpojumus un pilda ar ciltsdarbu saistītās valsts pārvaldes funkcijas.

Populācija – vienas sugas dzīvnieku kopa, kurai piemīt ģenētiski noteiktas īpatnības un kuras atražošana notiek galvenokārt šīs kopas ietvaros.

Priekššķirnes grupa – dzīvnieku kopa ar specifiskām īpašībām, kura pretendē kļūt par patstāvīgu šķirni.

Vaislas dzīvnieks – dzīvnieks, kurš tiek atzīts par izmantojamu pēcnācēju atražošanai un populācijas uzlabošanai.

Selekcija – lauksaimniecības dzīvnieku evolūcijas vadīšana cilvēkam vēlamā virzienā, lai konkrētos vides apstākļos radītu jaunas šķirnes vai uzlabotu esošo šķirņu saimnieciskās un bioloģiskās īpašības un pazīmes; dzīvnieku izlase un atlase, t.i. pārojamo dzīvnieku izvēle.

Izlase – paredz noteikt īpatņus, kuriem piemīt vēlamās selekcionējamās īpašības.

Atlase – mērķtiecīga pārojamo dzīvnieku (tēviņu un mātīšu) izvēle.

Fenotips – dzīvnieku ārējo pazīmju kopums.

Sertificēts vaislinieks — augstvērtīgs dzīvnieks šķirnes uzlabošanai.

Eksterjers – dzīvnieka ķermeņa uzbūve, ārējās pazīmes.

Kumeļš – zirgs no dzimšanas brīža līdz 6 mēnešu vecumam.

Jaunzirgs – zirgs no 6 mēnešu vecuma līdz 3 gadu vecumam.

Temperaments – zirga nervu darbības tips, kas zirgam iedzimst.

Labdabīgums – zirga pozitīva reakcija uz cilvēka darbību un komandām.

Zirga vadāmība – zirga paklausība braucēja komandām.

Draivings – pajūgu vadīšanas sacensības.

1. PROGRAMMAS PAMATOJUMS

Zirgu grupa “ Latgales rikšotājs” apvieno:

- Orlova (OR), Krievijas(KR), Amerikas(AR) šķirnes rikšotājus;
- Orlova, Krievijas , Amerikas rikšotāju krustojumus;
- Zirgus, kuri Dzīvnieku reģistrā apzīmēti kā „Latgales rikšotājs”(LR);
- Zirgus, kuri Dzīvnieku reģistrā apzīmēti kā „Latvijas vietējais”(Lv) - zirgi ar nezināmu izcelšanos, bet pēc vērtētāju komisijas slēdziena (izvērtē eksterjeru, gaitu, darbaspējas) atbilst rikšotāju zirgu tipam.

Zirgu grupas „Latgales rikšotājs” apzināšanu un mērķtiecīgu darbu ar to nosaka Latvijā izveidojusies sabiedriski ekonomisko faktoru kopa. Rikšotāju zirgu audzēšana un rikšošanas sacensību organizēšana ļaus saglabāt Latgales novadam raksturīgās zirgu audzēšanas tradīcijas un virzienu, kā arī veicinās novada popularizēšanu, tūrisma attīstību un ekonomisko izaugsmi.

2005.gada 6.martā Ludzas rajona Ciblā rikšotāju braucēji atsāka rīkot Latvijas mēroga rikšotāju zirgu sacensības. Rikšotāju entuziasti kopā ar Latvijas Šķirnes zirgu audzētāju asociāciju iesaistījās aktīvā diskusijā par to, kādus rikšotāju šķirnes zirgus būtu jāaudzē Latvijā. Diskusiju gaitā noskaidrojās divi galvenie rikšotāju zirgu audzēšanas virzieni:

1. Daļa rikšotāju zirgu audzētāju, aktīvi rikšošanas sacensību atbalstītāji, vēlas audzēt zirgus, kuri galvenokārt būtu piemēroti izmantošanai sacensībās hipodromos. Šim audzēšanas virzienam raksturīgs dzīvnieku izlases kritērijs ir - *zirga ātrums rikšu gaitā*.

Zirgu eksterjeram, izmēriem un temperamentam tiek pievērsta otršķirīga uzmanība. Lai uzlabotu zirgu ātrumu, tiek izmantoti ievestie Amerikas un Krievijas šķirņu rikšotāji.

2. Otra daļa rikšotāju zirgu audzētāju vēlas audzēt rikšotāju zirgus, kuri būtu gan ātri, gan arī eleganti, enerģiski, labdabīgi. Šie zirgi vairāk atbilstu vieglajam braucamajam tipam ar kvalitatīvu, plašu un stabilu rikšu gaitu. Tie būtu izmantojami ne tikai sacensībās hipodromā, bet būtu piemēroti izmantošanai arī citos sacensību veidos (draivingā, klasiskajos jātnieku sporta veidos) un arī tūrismā. Šim zirgu audzēšanas virzienam raksturīgi izlases kritēriji ir - *eksterjera vērtējums, tipiskums, izmēri, temperaments, labdabīgums*.

Darbaspējas šiem zirgiem paredzēts pārbaudīt sacensībās, kur rikšošanas distance būtu apvienota ar draivinga sacensību elementiem.

Eksterjera uzlabošanai un zirgu grupas darbaspēju izkopšanai izmantojami Orlova un Krievijas rikšotāji, kā arī Amerikas rikšotāji, ja tie atbilst zirgu grupas „Latgales rikšotājs” izkopšanas programmā 2007. - 2012. gadam noteiktajām eksterjera un izmēru, kā arī temperamenta un labdabīguma prasībām.

Rikšotāju zirgu izmantošana draivinga sacensībās veiksmīgi tiek praktizēta gan ar Orlova rikšotājiem Rietumeiropā, gan ar Amerikas rikšotājiem ASV un Kanādā. Draivinga sacensības varētu palielināt pieprasījumu pēc rikšotāju zirgiem Latvijas tirgū.

Izkopšanas programmas mērķis :

Saglabāt un izkopt rikšotāju šķirņu zirgu grupu „Latgales rikšotājs” kā daudzfunkcionālu zirgu grupu, atjaunot rikšotāju audzēšanas un darba spēju pārbaudes tradīcijas Latvijā;

Izkopšanas programmas ietvaros veicamie uzdevumi:

1. Apzināt esošo tīršķirnes rikšotāju zirgu un rikšotāju krustojuma zirgu sastāvu.
2. Novērtēt vaislas materiālu pēc izmēriem, eksterjera, darbaspējām un temperamenta;
3. Uzkrāt datus bāzē, analizēt tos un izveidot atsevišķu uzskaites reģistru ”Latgales rikšotājs” ;
4. Pētīt un izvērtēt zirgu grupas „Latgales rikšotājs” ietvaros izveidojušās līnijas: - zirgi izmantojami rikšošanas sacensībām hipodromos;
 - vai atbilstu vēsturiskajam Latgales rikšotāju tipam un izceltos arī ar eleganci, nosvērtību, labdabīgumu, izturību;

5. Izstrādāt ieteikumus zirgu audzētājiem vaislas materiāla izlasei un pāru atlasei, ņemot vērā audzētāju izvēlēto rikšotāju audzēšanas virzienu un ķēvju sastāvu. Novērtēt pāru atlases rezultātus;
6. Novērtēt esošos skrejceļus, veicināt jaunu skrejceļu veidošanu darbaspēju pārbaužu efektīvākai organizēšanai;
7. Izstrādāt, aprobēt un novērtēt darbaspēju pārbaužu metodiku zirgiem, kuru darbaspējas tiks pārbaudītas izmantojot draivinga sacensību elementus.
8. Veicināt zirgu darbaspēju pārbaužu organizēšanu, popularizēt rikšotāju audzēšanu Latvijā. Darbaspēju pārbaudes veidot kā ikgadēju tradīciju.

2. ZIRGU GRUPAS „LATGALES RIKŠOTĀJS” RAKSTUROJUMS

2.1. Raksturojošie rādītāji

Zirgu grupas „Latgales rikšotājs” raksturojošie rādītāji:

Rādītāji	Apraksts
<i>Apjoms un izplatība</i>	
Atrašanās vieta	Latvija, īpaši Latgales reģions
Grupas nosaukums	Latgales rikšotāju zirgu grupa
Ciltsmarka (abreviatūra)	LRk, LR, KR, OR, AR, Lv
<i>Grupas fenotipiskais raksturojums</i>	
Krāsa	dūkana, bēra, ruda, sirma
Minimālie izmēri: - ērzeļiem - ķēvēm	156-180-19,0 154-178-18,5
<i>Citas raksturojošas īpašības</i>	
Zirga pielietojums	Rikšošanas sacensībās, draivīga un citos sacensību veidos, tūrismā, darbam aizjūgā, vieglos lauksaimniecības darbos
Zirga temperaments	Enerģisks, kustīgs, nosvērts un labdabīgs

2.2. Izveidošanās vēsture

Latgales rikšotāju ģenealoģija ir visai savdabīga. Populācijas veidošanās sākās 19. gadsimtā uzlabojot vietējās nezināmas izcelsmes ķēves ar Orlova rikšotājiem.

Pirmās oficiālās rikšošanas sacensības notika Rīgā 1886. gadā 5. janvārī. 1891. gadā Rīgā atklāja hipodromu. Augot sacensību popularitātei, rikšotājus sāka audzēt ne tikai Latgalē, bet arī Rīgā, Jelgavā un citur.

1921. gadā Latvijas Zirgaudzētāju biedrība organizēja savu pirmo kongresu. Šajā un turpmākajos kongresos kā viens no zirgaudzēšanas mērķiem un uzdevumiem bija izvirzīts Latgales novadam, kur zirgkopība atrodas rikšotāju zirgu iespaidā, audzēt vidēji smagus Krievijas rikšotāju tipa zirgus.

1933. gadā Zirgaudzētāju ceturtajā kongresā konstatēts, ka „Latgalē audzējams vidēji liels siltasiņu tipa zirgs (pēc auguma un formas piemērots Latgales saimnieciskiem apstākļiem), vaislojot ar rikšotāju ērzeļiem un piegriežot vairāk vērbības eksterjera izkopšanai, audzēšanai un zirgu turēšanas apstākļu uzlabošanai.” Tika nolemts, ka Latgalē ierīkojama valsts rikšotāju zirgu audzētava.

Latvijas Zirgaudzētāju biedrība 1937. gadā Latgales rikšotājus atzina par pastāvīgu populāciju.

Sacensības līdz 1939. gadam notika arī vairākās Latgales pilsētās, un katru gadu hipodromos pārbaudīja vairākus simtus zirgu. 1938. gadā divgadnieku vidējais ātrums 1600 m distancē pirms nosūtīšanas uz hipodromu bija 3.34,4, bet 1940. gadā hipodromā – 3.03. Trīsgadnieki bija nedaudz ātrāki (2.55,5), četrgadnieki sasniedza 2.41,0. Veczirgu grupā skrēja arī importētie zirgi, ērzeļu grupā sasniedzot vidējo ātrumu 2.27,9, ķēvju grupā – 2.35,7.

Laikā no 1894. gadam līdz 1916. gadam Vidzemes vaislas ērzeļu novietne zemnieku saimniecībās, īpaši Latgalē, izvietoja 32 Orlovas šķirnes ērzeļus, taču to izmantošana vaislā notika haotiski.

Sekoja būtisks Amerikas rikšotāju asiņu pārsvars līdz 1940. gadam, kad tikai māšu jauktā izcelsme neļāva pieskaitīt šo populāciju pie Amerikas rikšotājiem. 1939. gadā no 300 Rīgas

hipodromā skrējušiem zirgiem tikai 41 nebija Amerikas rikšotāju ērzeļu pēcnācējs. Vēlākajos gados vaislā tika izmantoti Krievijas rikšotāji, lai gan saglabājās būtiska Amerikas rikšotāju ietekme.

Vispopulārākais vaislinieks Latgales rikšotāju vēsturē bija San Walker ARk 67, dzimis 1919. gadā, kas bija ievests no ASV. Par šī vaislinieka spējām stāsta leģendas, jo vēl 16 gadu vecumā tas noskrēja 1600 m ar rezultātu 2.20,18, bet 26 gadus vecs vēl joprojām tika izmantots vaislai. San Walker pēcnācēju 20 ātrāko kumeļu mātes bija nezināmas izcelsmes ķēves.

1939. gadā Latvijas valsts nopirka Pasaules rekordistu Amerikas rikšotāju Poplar Hill (2.01,8), kuram bija liela ietekme rikšotāju audzēšanā Latvijā. Poplar Hill mazdēls, Latvijā dzimušais Lielkarps, bija pirmais Latvijā izaudzētais zirgs, kas sasniedza 2.10,0 robežu 1969. gadā Tallinā.

1949. gadā Latgalē rikšotāji bija 91 – 98 % no visiem zirgiem Latgalē. 50. gados Latgalē katrā rajonā darbojās rikšotāju treniņpunkti un no tiem jaunzirus pārbaudei saņēma Rīgas hipodroms. Taču arī šie treniņpunkti tika likvidēti 1961. gadā. Pēc Rīgas hipodroma likvidēšanas Latvijā audzētie rikšotāji piedalījās sacensībās Tallinas un Pleskavas hipodromos.

Laika posmā no 1946. līdz 1956. gadam, kad notika intensīva ķēvju lecināšana, Latvijā dzimušie Krievijas rikšotāju šķirnes ērzeļi deva 6234 kumeļus, Orlova šķirnes vaislinieki – 4507, tīršķirnes Amerikas rikšotāji – 1697. Taču turpmāk notika tikai Krievijas rikšotāju šķirnes vaislinieku izmantošana. Līdz 1987. gadam pavisam tika ievesti 32 Krievijas rikšotāji, kuru vidējais ātrums bija 2.10,6, bet divi iekļuva 2.05,0 klasē.

1967. gadā iznākušajā ciltsgrāmatas XVII sējumā rikšotāju īpatsvars bija 3 %. 70. un 80. gados rikšotāju skaits samazinājās taču uzlabojās to kvalitāte. Līdz 20. gadsimta 80. gadu beigām sacīkstes notika vietējos skrejceļos, taču 90. gadu sākumā apsīka pavisam.

No 1992.- 2005.g. oficiālas zirgu rikšošanas sacensības netika rīkotas. Šajā laika posmā notika palikušo rikšotāju pārdošana, bieži vien rikšotāju šķirņu vaisliniekus kastrēja un pārdeva kā jājamzirus. Jaunie zirgu saimnieki nereti pazaudēja rikšotāju ciltsrakstus, un līdz ar to šobrīd ir daudz zirgu, kuri pēc vizuālā novērtējuma atbilst rikšotāju tipam, bet to izcelsme nav zināma vai pierādāma.

2.3. Grupas izplatība un apjoms

Valsts aģentūras „Lauksaimniecības datu centrs” (turpmāk – v/a LDC) Dzīvnieku reģistrā, kura veidošana uzsākta 2004. gadā, zirgu grupai „Latgales rikšotājs” atbilstoši zirgi pierēģistrēti kā Latgales rikšotājs (LR), Krievijas (KR) vai Orlova rikšotāji (OR), kā arī Latvijas vietējais (Lv).

Pavisam v/a LDC Dzīvnieku reģistrā reģistrēti 130 rikšotāji (dati uz 21.09.2005.):

- 1) **Krievijas rikšotājiem** atbilstoši reģistrēti 112 zirgi, no tiem 67 sieviešu dzimuma un 45 vīriešu dzimuma pārstāvji. Visvairāk Krievijas rikšotāji reģistrēti Balvu rajonā (53 zirgi), arī Ludzas (15 zirgi) un Rēzeknes (14 zirgi) rajonā.
- 2) **Amerikas rikšotājiem** atbilstoši reģistrēti 12 zirgi, no tiem 8 sieviešu dzimuma un 4 vīriešu dzimuma pārstāvji. Visvairāk Amerikas rikšotāji reģistrēti Rīgas rajonā (7 zirgi), arī Preiļu rajonā (3 zirgi).
- 3) **Orlova rikšotājiem** atbilstoši reģistrēti 2 zirgi (pa vienam Rīgas un Krāslavas rajonā), no tiem 1 sieviešu dzimuma un 1 vīriešu dzimuma pārstāvis.
- 4) **Latgales rikšotājiem** atbilstoši reģistrēti 4 zirgi (2 Rēzeknes rajonā, pa vienam Rīgas un Krāslavas rajonā), no tiem 3 sieviešu dzimuma un 1 vīriešu dzimuma pārstāvis.

Tātad uz 21.09.2005. kā rikšotāju tipam atbilstošas reģistrētas 79 ķēves un vēl 51 vīriešu dzimuma pārstāvis, tāpēc jāsecina, ka rikšotāju grupai atbilstošu dzīvnieku skaits ir ļoti mazs. Vēl ir rikšotāju tipam atbilstoši zirgi, kuri reģistrēti kā Latvijas vietējie zirgi, jo dokumentāli nav pierādīta to izcelsme un piederība rikšotāju tipam. Šādu dzīvnieku precīzs skaits vēl nav

noskaidrots, tomēr izkopšanas programmas realizācijas laikā šo zirgu skaits un piederība rikšotāju tipam būtu jāprecizē, lai varētu palielināt grupas apjomu un izlasīt labākos dzīvniekus, it īpaši ķēves, rikšotāju zirgu atražošanai.

3. ZIRGU GRUPAS „LATGALES RIKŠOTĀJS” AUDZĒŠANĀ PIELIETOTĀS METODEDES

3.1. Zirgu grupas analīze

No 90.-to gadu sākuma līdz izkopšanas programmas realizācijas sākumam plānots selekcijas darbs ar Latvijā esošajiem rikšotājiem netika veikts. Tāpēc ir būtiski izkopšanas programmas realizācijas laikā regulāri veikt zirgu grupas „Latgales rikšotājs” analīzi. Analīzē jāparāda:

- 1) Zirgu grupas apjomu, katrai šķirnei atbilstošo dzīvnieku skaitu, sadalījumu pa dzimumiem un vecumiem, kā arī izvietojumu pa rajoniem;
- 2) Vaislas dzīvnieku skaitu, radniecību, inbrīdinga koeficientu;
- 3) Sertificēto ērzeļu sastāvu pa šķirnēm, ieteicamo ērzeļu izmantošanas virzienu atkarībā no sertifikācijā saņemtā novērtējuma;
- 4) Ērzeļu un ķēvju izmantošanas efektivitāti (grūsnības procentu, aplecināšanas reižu skaitu, iegūto kumeļu skaitu);
- 5) Jaunzirgu eksterjera, temperamenta un darba spēju pārbaužu vērtējumus – vidējos rādītājus visai zirgu grupai kopumā un katra sertificētā ērzeļa pēcnācējiem atsevišķi.
- 6) Dažādām līnijām un ģimenēm piederīgo zirgu eksterjera un darba spēju pārbaužu novērtējumus, temperamenta vērtējumus. Pamatojoties uz šiem rādītājiem izstrādā plānu līniju savstarpējai krustošanai un grupas zirgu kvalitātes uzlabošanai atkarībā no izmantošanas virziena. Veic pāru atlases analīzi.

3.2. Vaislas dzīvnieku izlases kritēriji

3.2.1. Izcelsme

Mūsdienās pie zirgu grupas „*Latgales rikšotājs*” pieskaitāmi zirgi, kas dzimuši Latvijā un zirgu reģistrā apzīmēti kā Latgales rikšotājs (LR), Krievijas rikšotājs (KR), Orlova rikšotājs(OR), Amerikas rikšotāja(AR), Latvijas siltasiņu un rikšotāju šķirnes krustojums (ja rikšotāju asinība sastāda vismaz 50%) vai Latvijas vietējais(Lv) zirgs. Zirgus, kas Dzīvnieku reģistrā iekļauti ar apzīmējumu Lv (Latvijas vietējais), Latgales rikšotāju grupā ar speciālistu atzinumu atļauts iekļaut tikai tad, ja ir zināma zirga izcelšanās vismaz vienā paaudzē, ja ir pierādījumi (tiek ņemts vērā komisijas atzinums, kas balstīts uz zirga vizuālu apskati), ka zirgs cēlies no rikšotājiem, parāda kvalitatīvu rikšu gaitu vai sasniedz noteiktās minimālās prasības darba spēju pārbaudē.

Balstoties uz vēstures faktiem, „Latgales rikšotāju” zirgu grupas saglabāšanai un attīstībai ir pieļaujams izmantot ievestos Orlova, Krievijas, Amerikas siltasiņu rikšotāju šķirņu vaisliniekus. Šo šķirņu vaislinieku un Latgales rikšotāju zirgu grupā iekļauto vaislas ķēvju pēcnācēji, kas dzimuši Latvijā, pieskaitāmi *Latgales rikšotāju zirgu grupai*.

Zirgu grupas „Latgales rikšotājs” veidošanas shēma:

Tēva šķirne	<i>Krievijas rikšotājs, tīršķ.</i>	<i>Amerikas rikšotājs, tīršķ.</i>	<i>Orlova rikšotājs tīršķ.</i>	<i>Latgales rikšotājs, tīršķ.</i>
Mātes šķirne				
<i>Latvijas vietējais (rikšotājiem pierakstītais)</i>	LRk I.pak.	LRk I.pak.	LRk I.pak.	LRk I.pak.
<i>Latgales rikšotājs I.pak.</i>	LRk II.pak.	LRk II.pak.	LRk II.pak.	LRk II.pak.
<i>Latgales rikšotājs II.pak.</i>	LRk III.pak.	LRk III.pak.	LRk III.pak.	LRk III.pak.
<i>Latgales rikšotājs III.pak.</i>	LRk IV.pak. jeb LR tīršķ.	LRk IV.pak. jeb LR tīršķ.	LRk IV.pak. jeb LR tīršķ.	LRk IV.pak. jeb LR tīršķ.
<i>Krievijas rikšotājs</i>	KR	KR	KR	LRk II.pak
<i>Amerikas rikšotājs</i>	KR	AR.	KR	LRk II.pak
<i>Orlova rikšotājs</i>	KR	KR	OR	LRk II.pak

3.2.2. Eksterjers un izmēri

Latgales rikšotājs ir vidēja auguma zirgs ar sausu un stipru konstitūciju, proporcionālu galvu, labi izteiktām stiegrām un blīviem nagiem.

Zirgu mērīšanu veic no 24 mēnešu vecuma. Zirgiem tiek noteikti šādi izmēri (**a** cm – **b** cm – **c** cm):

- a) skausta augstums,
- b) krūšu apkārtmērs,
- c) pēdvidus apkārtmērs.

Eksterjera vērtēšanas metode ietver 10 **punktu** vērtējumu par katru eksterjera grupu. Pazīmes sadalītas septiņās eksterjera grupās:

Eksterjera apraksts un novērtējums

Eksterjera grupa	Vērtējamie parametri	Ķermeņa daļu apraksts un izteiktības pakāpe*	Novērtējums
1. Tips	Konstitūcija	Sausa, mitra, maiga, rupja, pārsmalcināta. Mitrums: vēzišu locītavās, lecamās locītavās, izsvīdumi	
	Uzbūve	Harmoniska, pārbūvēta, paīsa, izstiepta, garkājaina	
	Muskulatūra	Laba, apmierinoša, vāja	
	Saites	Stīpras, apmierinošas, vājas	
2. Ķermeņa virsējā līnija	Galva Ganaši Kakls	Liela, proporcionāla, maza, rupja. Plati, vidēji, šauri Garš, vidējs, īss. Stāvoklis: augsts, vidējs, zems	
	Skausts	Garš, vidējs, īss, augsts, vidējs, zems	

	Lāpstiņa	Gara, vidēja, īsa, slīpa, vidēja, stāva	
	Mugura Josta	Gara, vidēja, īsa, taisna, izliekta, ieliekta Gara, vidēja, īsa, pilna, taisna, iekritusi	
	Krusti	Gari, vidēji, īsi, plati, vidēji, šauri, normāli, slīpi, taisni, šķelti, ovāli, juntveidīgi	
3. Ķermeņa platuma vērtējums	Krūšu kurvis Ribas Neīstās ribas	Plats, vidējs, šaurs, dziļš, vidējs, sekls Apaļas, vidējas, plakanas Garas, vidējas īsas	
4. Priekškāju vērtējums	Stāvotne	Plata, normāla, šaura, pirksti uz iekšu, pirksti uz āru	
	Karpālās locītavas	Attīstītas labi, apmierinoši, vāji. Priekšceļi izliekti, atpakaļ ieliekti. Priekšceļu lieli attīstīti labi, apmierinoši, vāji, iežņaugti uzkauli	
	Vēzīšu locītavas	Attīstītas normāli, deformētas (uzaugumi)	
	Vēzīši	Gari, vidēji, īsi, mīksti, normāli, stāvi, stīpa, kaulu galu uzbiezējums	
	Stiegras	Attīstītas labi, apmierinoši, vāji, palielinātas	
5. Pakaļkāju vērtējums	Nagi	Lieli, vidēji, mazi, stāvi, lēzeni, normāli, deformēti, saspiesti papēdī, zems papēdis, pilni. Nagu rags ciets, irdens, plaisains	
	Stāvotne	Plata, normāla, šaura, mucveida, iksveida	
	Lecamās locītavas	Attīstītas labi, apmierinoši, vāji, zobenveidīgas, stāvas, irbuļkaulu galviņu palielinājums, stiegru makstu hipertrofija, kurba, špats	
	Pakaļkāju lieli	Attīstīti labi, apmierinoši, vāji, iežņaugti uzkauli	
	Vēzīšu locītavas	Attīstītas normāli, deformētas (uzaugumi)	
	Vēzīši	Gari, vidēji, īsi, mīksti, stāvi, stīpa, kaulu galu uzbiezējums	
6. Gaitu precizitāte	Nagi	Lieli, vidēji, mazi, stāvi, lēzeni, normāli, deformēti, saspiesti papēdī, zems papēdis, pilni. Nagu rags ciets, irdens, plaisains	
7. Kustību plašums, enerģiskums	Gaitu pareizība taisnā līnijā	Priekškājas liek: normāli, uz āru, uz iekšu Pakaļkājas liek: normāli, uz āru, uz iekšu	
	Soļi	Plaši, vidēji, īsi, sasteigti, mierīgi, glēvi, elastīgi, ritmiski	
	Rikši	Plaši, vidēji, īsi, sasteigti, mierīgi, neaktīvi, elastīgi, vienmērīgi, nevienmērīgi, aidinieka gaita	

* - ja pazīme nav izteikta, to nepasvīturo;
pazīme ir vērojama, bet nav stipri izteikta, tad to pasvīturo ar raustītu
līniju: maza;
pazīme ir stipri izteikta, to pasvīturo ar nepārtrauktu līniju: maza.

Atzīme par katru no šīm grupām tiek piešķirta, ņemot vērā dotās pazīmes izteiktību un eksterjera kļūdas. Eksterjera novērtējumu iegūst, summējot punktus par katru no šīm grupām.

3.2.3. Darbaspējas un temperaments

Šobrīd izveidoti skrejceļi vairākās Latvijas vietās – Krāslavas rajona Dagdā, Ludzas rajona Pušmucovā un Ciblā, Ogres rajona Jumpravā. Uz šiem skrejceļiem regulāri tiek rīkotas darba spēju pārbaudes.

Latgales rikšotāju grupas zirgiem darbaspējas pārbauda:

1. zirgu audzētāju organizācijas atzītos skrejceļos, fiksējot ātrumu, kādā veikta 1600 m distance divričos (atzīts tiek arī citu valstu hipodromos izpildīts ātruma normatīvs). Ātruma normatīvi un prasības atšķiras dažādās vecuma grupās.

vai

2. rezultātu sacensībās ar draivīga elementiem, nosakot zirga temperamentu, labdabīgumu un vadāmību, kā arī rikšu gaitas kvalitāti.

Darbaspēju pārbaudes ar draivīga elementiem tiek veiktas, zirgam ejot aizjūgā. Atkarībā no pārbaudes vietā esošā laukuma izmēriem, tiek izstrādātas dažādas grūtības pakāpes shēmas atkarībā no pārbaudāmo zirgu vecuma.

Jaunzirgiem tiek sastādītas pārbaudes shēmas, kurās iekļauj taisnvirziena kustības soļos un rikšos, voltus, serpentīnus, apstāšanās no soļiem, pārejas no soļiem uz rikšiem un no rikšiem uz soļiem, kā arī 800 m garu plašu rikšu gaitas posmu. Šajā posmā tiek vērtēta rikšu gaitas kvalitāte, stabilitāte, kā arī ātrums. Dažādus šķēršļus (ūdeni, tiltu, vārtus, figūras), kā arī atkāpināšanu jaunzirgu darbaspēju pārbaudē shēmās neiekļauj. Darbaspēju pārbaude tiek uzskatīta par nokārtotu, ja shēma tiek izpildīta līdz galam, tomēr tiek fiksēts arī rezultāts – iegūtie punkti no iespējamo punktu daudzuma, kas tiek izteikti procentos.

Vaislas ērzeļu un ķevju darbaspēju pārbaudēm tiek sastādītas shēmas, kurās iekļauj taisnvirziena kustības soļos un rikšos, voltus, serpentīnus, apstāšanās no soļiem vai rikšiem, atkāpināšanu, pārejas no soļiem uz rikšiem un no rikšiem uz soļiem, pārejas no gaitu sakopojumiem uz paplašinājumiem un otrādi, kā arī 800 m garu plašu rikšu gaitas posmu. Šajā posmā tiek vērtēta rikšu gaitas kvalitāte, stabilitāte, kā arī ātrums. Dažādus šķēršļus (ūdeni, tiltu, vārtus, figūras) pieaugušo zirgu darbaspēju pārbaudē shēmās iekļauj, to daudzums un sakārtojums atkarīgs no pārbaudes vietas laukuma lieluma un aprīkojuma. Darbaspēju pārbaude tiek uzskatīta par nokārtotu, ja shēma tiek izpildīta līdz galam, tomēr tiek fiksēts arī rezultāts – iegūtie punkti no iespējamo punktu daudzuma, izteikti procentos. Šo rezultātu ņem vērā, veicot vaislas dzīvnieku izlasi un vērtēšanu pēc darba spējām.

Temperamentu pārbauda tiem zirgiem, kurus vērtē iekļaušanai vaislas sastāvā. Temperamentu nosaka šādi: cilvēks, kurš iepriekš nav strādājis ar konkrēto zirgu, to pie pavadas ved garām labi saskatāmam, gaišas krāsas, nekustīgam objektam trīs reizes. Šajā laikā netiek pielietoti papildus motivācijas līdzekļi – balss, apbalvojumi vai sodi. Ceturtajā reizē, zirgam tuvojoties objektam, aiz tā tiek radīta skaņa. Tiek vērtēta zirga paklausība cilvēkam, zirga reakcija uz pēkšņo skaņu un laiks, kas nepieciešams, lai paietu garām objektam ceturto reizi.

3.3. Pāru atlase

Ganāmpulka atražošanai ciltsdarba programmas laikā izmantojami visi vaislas sastāvā iekļautie dzīvnieki, bet programmas realizācijas noslēguma gadā, balstoties uz zirgu grupas analīzi, jāveic vaislas dzīvnieku brāķēšana pēc pēcnācēju kvalitātes, lai ganāmpulka atražošanai tiktu atstāti tikai A klasei atbilstoši ērzeļi, kā arī A un B klasei atbilstošas ķēves. Tā kā Latgales rikšotāju zirgu grupas apjoms ir ļoti neliels, lai uzlabotu zirgu grupas kvalitāti, paralēli vaislas dzīvnieku izlasei ir jāveic rūpīga pāru atlase. Pāru atlasī jāveic zirgu audzētājam sadarbībā ar

šķirnes dzīvnieku audzētāju organizācijas speciālistiem, vadoties no ikgadējiem zirgu grupas analīzes rezultātiem un zirgu audzētāja zirgu audzēšanas izvēlēta virziena un iespējām.

3.3.1. Pāru atlasē pamatprincipi

Pāru atlasē metodes, kuras zirgu audzētāji var izmantot, ir:

- ◆ Savstarpēji līdzīgu zirgu pārošana (homogēnā jeb viendabīgā atlasē), kura balstās uz līdzību izcelsmes ziņā ciltsrakstos vai indivīdu pašu savstarpējo līdzību, piemēram, darbaspēju vai eksterjera ziņā.
- ◆ Gadījuma (randomā) pārošana, kad pāru atlasē (līdz ar to arī selekcija) nenotiek;
- ◆ Savstarpēji atšķirīgu zirgu pārošana (heterogēnā jeb neviendabīgā atlasē), kuras pamatā ir vai nu neradniecīgu dzīvnieku (ciltsrakstos nav kopīgu senču līdz ceturtajai paaudzei ieskaitot) pārošana, vai arī dzīvniekus ar izteikti atšķirīgu pazīmes vērtību, piemēram, zirgu ar strauju temperamentu pāro ar mierīgu zirgu.

Ciltsrakstu pētīšana, lai noskaidrotu, vai izmantota viendabīgā vai neviendabīgā atlasē var būt derīga, ja pēta konkrētu pazīmi, piemēram, krāsu vai augstumu skaustā, bet tā nedod vēlamu priekšstatu par zirgiem kopumā. Lielākā daļa pāru atlasu iekļauj sevī viendabīgu atlasē pēc vienām pazīmēm un neviendabīgu – pēc citām.

3.3.2. Radnieciskā pārošana

Inbrīdings ir tāda pārošana, kad partneri atrodas ciešākā savstarpējā radniecībā nekā populācijas indivīdu vidējā radniecība. Zirgkopībā parasti par neradniecisku uzskata pārošanu, kad abiem partneriem (tēvam un mātei) ciltsrakstos nav kopīga senča, līdz ceturtajai paaudzei ieskaitot. Regulāri pielietojot mēreni radniecisku pārošanu, šķirnes ietvaros izveido savdabīgas savstarpēji atšķirīgas dzīvnieku līnijas un ģimenes.

Inbrīdings esošajā situācijā nav ieteicama pāru atlasē metode. Inbrīdings kā pāru atlasē analīzes metode var tikt izmantots gadījumos, kad tiek vērtēti zirgi ar radniecīgu izcelsmi – eksterjera kļūdas vai citi trūkumi var dot norādes par nevēlamo gēnu sastopamību zirgu grupas ietvaros. Šo nevēlamo pazīmju izslēgšana var būt ļoti nozīmīga vispārējai audzēšanas programmas uzlabošanai. Ja zirgu audzētājs vēlas saglabāt kāda vaislinieka gēnus grupā, izmantojot inbrīdingu, tad to var veikt, pārojot tikai A klasei atbilstošus dzīvniekus.

Līniju audzēšanā var tikt iekļauta pārošana tuvu vai attāli radniecīgu zirgu starpā. Līniju audzēšanas mērķis ir no paaudzes paaudzē pārmantot lielu daļu kāda lieliska ciltstēva ģenētisko informāciju bez vienlaicīgas nevēlamu gēnu frekvences palielināšanās.

Līniju audzēšana ir ieteicama pāru atlasē metode zirgu grupas „Latgales rikšotājs” izkopšanai. Regulāri lietojot mēreni radniecisku pārošanu, palielinās iespēja grupas ietvaros izveidot savdabīgas savstarpēji atšķirīgas dzīvnieku līnijas un ģimenes:

- Līnijas un ģimenes, kuru pārstāvji būtu vairāk piemēroti rikšošanas sacensībām hipodromā. Inbrīdīngā pakāpes mazināšanai pāru atlasē ieteicami būtu Latvijā ievestie sertificētie Krievijas vai Amerikas rikšotāju šķirņu ērzeļi;
- Līnijas un ģimenes, kurām piederošie zirgi būtu tuvāki vēsturiskajam Latgales rikšotāja tipam. Inbrīdīngā pakāpes mazināšanai pāru atlasē ieteicami būtu Latvijā ievestie sertificētie Krievijas un, it īpaši, Orlova rikšotāju šķirnes ērzeļi;

3.3.3. Neradnieciskā pārošana

Neradniecīga krustošana nozīmē savstarpēji atšķirīgu (pēc izcelsmes vai eksterjera, vai arī pēc izcelsmes un eksterjera) dzīvnieku pārošanu. Ar neradniecīgu pārošanu šķirnes ietvaros saprot izvairīšanos no priekšteču vārdu atkārtotāšanās ciltsrakstos, kaut arī ir skaidrs, ka dzīvniekiem tālākajās paaudzēs ir kopīgi priekšteči.

Krustošana zirgkopībā nozīmē pārošanu starp zirgiem no dažādām šķirnēm. Tā kā atšķirīgu šķirņu zirgiem parasti ir visai atšķirīgi genotipi, krustošana izraisa īpašu heterozes efektu. Krustošanas ceļā iegūtajai heterozei raksturīgi, ka tā parādās kā pēkšņa fizisko pazīmju (izmēri, darbaspējas, izturība pret slimībām, auglība u.c.) uzlabošanās.

Pārošana uz fenotipiskās līdzības pamata ir ļoti izplatīta metode zirgaudzētāju vidū. Šajā metodē izšķir divus veidus:

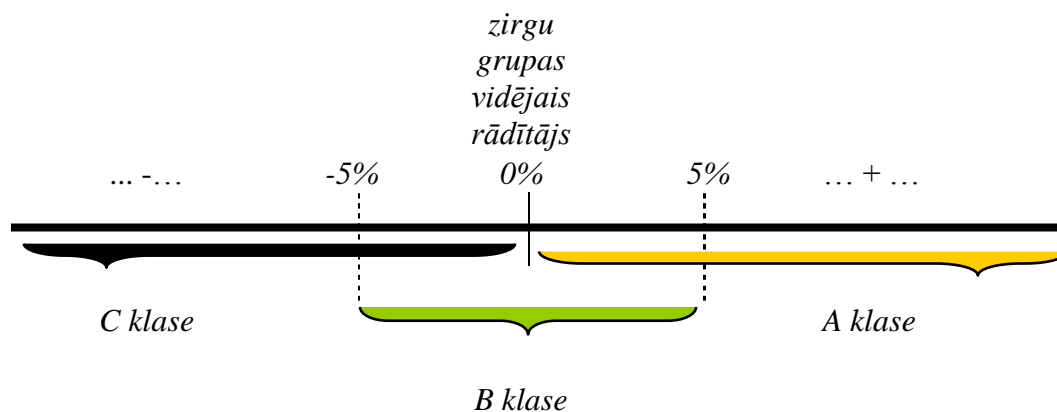
1. zirgus pāro, balstoties uz to fenotipisko līdzību, neraugoties uz ciltsrakstiem (viendabīgā atlase). Šajā gadījumā pāroti var tikt dzīvnieki ar līdzīgiem vai arī atšķirīgiem gēniem, kas nosaka līdzīgu fenotipu. Šīs metodes mērķis ir iegūt pēcnācējus, kas līdzinātos vecākiem. Tā kā ir salīdzinoši daudz rikšotāju tipam atbilstošu Latvijas vietējo zirgu ar nezināmu izcelsmi, tad šī metode būtu ieteicama, lai zirgu grupas dzīvniekus padarītu vientipiskākus un izkoptu Latgales rikšotāju eksterjeru.
2. Zirgus pāro, balstoties uz to fenotipisko atšķirību (neviendabīgā atlase). Šīs metodes mērķis ir iegūt pēcnācējus, kas nebūtu tik galēji fenotipiskās izpausmes ziņā kā abi vecāki. Šī metode būtu pielietojama pāru atlasē ar Latvijas siltasiņu un siltasiņu rikšotāju šķirnes krustojuma ķēvēm, kuras būtu ieteicams pārot ar ātrākiem un smalkākiem rikšotāju šķirņu ērzeļiem.

3.4. Pēcnācēju kvalitātes novērtēšana

Latgales rikšotāju zirgu grupas īpatņiem pēcnācēju vērtēšana pēc eksterjera un darbaspējām veicama no 2 gadu vecuma, izlasot labākos eksemplārus iekļaušanai vaislas sastāvā. Svarīgi kritēriji pēcnācēju iekļaušanai vaislas ganāmpulkā ir:

- tipiskums,
- kvalitatīva rikšu gaita,
- izmēri,
- darbaspēju pārbaužu rezultāti.

Lai varētu analizēt selekcijas darba efektivitāti, tad pēcnācēju kvalitāti nosaka, salīdzinot pēcnācēju novērtējumus ar populācijas analīzē iegūtajiem vidējiem zirgu grupas rādītājiem.

Ja pēcnācēju vidējais eksterjera vai darbaspēju pārbaūžu vērtējums ir par 15% augstāks nekā grupai kopumā un neviens no rādītājiem nav zemāks par vidējo grupā, tad vaislas dzīvnieku ieskaita A klasē.

Ja pēcnācēju vidējais eksterjera un darbaspēju pārbaūžu vērtējums ir robežās +/- 15% no grupas vidējā vērtējuma un neviens no rādītājiem nav zemāks par 10% no grupas vidējā vērtējuma, tad vaislas dzīvnieku ieskaita B klasē.

Ja pēcnācēju vidējais eksterjera vai darbaspēju pārbaūžu vērtējums ir vismaz par 15% zemāks nekā grupai kopumā un neviens no rādītājiem nav augstāks par vidējo grupā, tad vaislas dzīvnieku ieskaita C klasē.

4. ZIRGU GRUPAS „LATGALES RIKŠOTĀJS” AUDZĒŠANAS DARBA ORGANIZĀCIJA

4.1. Vaislas ērzeļu izlase

Uzsākot izkopšanas programmas realizāciju, zirgu audzēšanas organizācija izsniedz vaislinieka izmantošanas sertifikātu vaislas ērzeļiem, kuri atbilst noteiktiem kritērijiem, kā arī atbilstošu ērzeļu dziļi saldētai spermai (bioproduktam).

Veicot vaislinieku izlasi, organizācija vaislas ērzeļus novērtē pēc izcelsmes, izmēriem, eksterjera un darbaspējām, kā arī, ja iespējams, pēc pēcnācēju kvalitātes.

Izcelsme

Pēc izcelsmes ar zirgu audzēšanas organizācijas lēmumu par atbilstošiem Latgales rikšotāju zirgu grupai **atzīstami un sertificējami** Latvijā dzimušie rikšotāju ērzeļi, kas Dzīvnieku reģistrā apzīmēti kā Latgales (LR), Krievijas (KR), Amerikas (AR) vai Orlova (OR) rikšotāji, un kam ir apstiprināta izcelšanās 4 paaudzēs.

Latgales rikšotāju zirgu grupas uzlabošanai atļauts izmantot ievestos ērzeļus, kas pieder siltasiņu rikšotāju šķirnēm un kuri izpilda sertifikācijas prasības.

Izmēri

Izkopšanas programmā iekļaujamiem vaislas ērzeļiem izmēru minimālās prasības ir 156 – 180– 19,0.

Ja ērzelis nesasniedz kādu no minimālajiem izmēriem, tad šādu dzīvnieku vaislas sastāvā drīkst iekļaut, ja šis ērzelis vai ērzeļa pēcnācēji uzrāda izcilus sasniegumus darbaspēju pārbaudēs.

Eksterjera vērtējums

Iekļaušanai vaislas sastāvā ērzeļiem 10 punktu sistēmā vērtē septiņas eksterjera grupas. Vaislas ērzelim kopsummā par eksterjera vērtējumu jāiegūst vismaz 42 eksterjera vērtēšanas punkti.

Darbaspēju un temperamenta pārbaude

Ērzeļu darbaspējas tiek pārbaudītas:

1. LR vai ārpus LR robežām notiekošās rikšošanas sacensībās, kurās tiesnesis ir fiksējis ātrumu un atzīmējis to sacensību protokolā. Latvijā ērzeļiem darbaspējas pārbauda Asociācijas atzītos skrejceļos, fiksējot ātrumu, kādā veikta 1600 m distance. Importētajiem siltasiņu rikšotāju šķirņu ērzeļiem tā ir obligāta prasība, izņemot gadījumus, kad ērzelim darba spējas nav nosakāmas vecuma, traumas vai citu apstākļu dēļ.

Ātruma normatīvi 1600 m distancē ar divričiem ērzeļiem, kuri iegūti un izaudzēti Latvijā ir 2.10,00; ievestiem siltasiņu rikšotāju šķirņu ērzeļiem 2.10,00.

Vaislas ērzeļiem, kuriem darbaspējas nav objektīvi nosakāmas traumas, vecuma vai citu apstākļu dēļ, šo izlases kritēriju pie pirmās sertifikācijas neiekļauj kopējā novērtējumā, bet, veicot sertifikāta derīguma pagarināšanu, ņem vērā pēcnācēju kvalitāti. Ja ērzelim pie pirmās sertifikācijas jau ir pēcnācēji, kuru darbaspējas pārbaudītas, tad šo pēcnācēju kvalitāte jāņem par pamatu lēmumam par ērzeļa iekļaušanu vaislas sastāvā vai izslēgšanu no tā;

vai

2. rezultātu sacensībās ar draivinga elementiem. Darbaspēju pārbaudē jāiegūst vismaz 60% no iespējamo punktu summas, lai ērzeli ieskaitītu vaislas sastāvā.

Temperamentu pārbauda visiem ērzeļiem neatkarīgi no to šķirnes un paredzētā izmantošanas virziena.

Pēcnācēju kvalitāte

Vaislas ērzeļu vērtējums pēc pēcnācēju kvalitātes tiek veikts, vadoties no vismaz trīs pēcnācēju eksterjera un darbaspēju vidējā vērtējuma. Pēcnācēju kvalitāte ir vienīgais noteicošais faktors vaislas ērzeļa sertifikāta derīguma termiņa pagarināšanai.

Ja vaislas ērzelis pēc pēcnācēju kvalitātes atbilst A klasei, tad vaislas ērzeļa sertifikātu pagarina.

Ja vaislas ērzelis pēc pēcnācēju kvalitātes atbilst B klasei, tad sertifikātu nepagarina, bet izdod atļauju ērzeli izmantot pēcnācēju ieguvei savā ganāmpulkā vēl uz vienu periodu. Ja arī šajā periodā no ērzeļa iegūto pēcnācēju kvalitāte nav uzlabojusies, tad ērzeli no vaislas sastāva izslēdz.

Ja vaislas ērzelis pēc pēcnācēju kvalitātes atbilst C klasei, tad vaislas ērzeli no vaislas sastāva izslēdz.

4.2. Vaislas ķēvju izlase

Veicot vaislas ķēvju izlasi, audzētāju organizācija ķēves novērtē pēc izcelsmes, izmēriem, eksterjera un darbaspējām, kā arī, ja iespējams, pēc pēcnācēju kvalitātes.

Izcelsme

Pēc izcelsmes ar zirgu audzēšanas organizācijas lēmumu par atbilstošām Latgales rikšotāju zirgu grupai atzīstamas:

- **Rikšotāju šķirņu** ķēves, kas Dzīvnieku reģistrā apzīmētas kā Latgales (LR), Orlova (OR), Amerikas (AR) vai Krievijas rikšotāji(KR);
- Latvijas siltasiņu **un siltasiņu rikšotāju** šķirnes krustojuma ķēves, ja rikšotāju asinība sastāda vismaz 50%;
- Ķēves, kas Dzīvnieku reģistrā apzīmētas kā Latvijas vietējie (Lv) zirgi, kurām ir zināma izcelsme vismaz vienā paaudzē, ir atrodami pierādījumi (kaut vai vizuāli konstatējams), ka zirgs cēlies no rikšotājiem, parāda kvalitatīvu rikšu gaitu vai sasniedz noteiktās minimālās ātruma prasības skrejceļā un ir saņēmis vērtētāju komisijas slēdzienu;

Izmēri

Izkopšanas programmā iekļaujamām vaislas ķēvēm izmēru minimālās prasības ir *154 – 178 – 18,5 cm*.

Eksterjera vērtējums

Iekļaušanai vaislas sastāvā ķēvēm 10 punktu sistēmā vērtē septiņas eksterjera grupas. Novērtējums ir obligāts. Programmas realizācijas sākumā, ņemot vērā zirgu grupai atbilstošo nelielo ķēvju skaitu, ikviena ķēve, kas atbilst pēc izcelsmes, izmēriem un darbaspējām ciltsdarba programmas nosacījumiem un tiek izmantota rikšotāju ieguvei, tiek iekļauta vaislas sastāvā neraugoties uz eksterjera vērtējumā iegūtajiem punktiem. Programmas realizācijas gaitā jāveic rūpīga vaislas ķēvju sastāva analīze un 2012. gadā jāsāk vaislas ķēvju brāķēšana pēc eksterjera rādītājiem. Vaislas ķēvei kopsummā par eksterjera vērtējumu jāiegūst vismaz 40 eksterjera vērtēšanas punkti.

Darbaspēju un temperamenta pārbaude

Vaislas ķēvēm darbaspējas pārbauda:

- zirgu audzētāju organizācijas atzītajos skrejceļos, fiksējot ātrumu, kādā veikta 1600 m distance. Ātruma normatīvi 1600 m distancē ar divričiem pieaugušām ķēvēm ir 3.0 vai
- rezultātu sacensībās ar draivinga elementiem. Darbaspēju pārbaudē jāiegūst vismaz 40% no iespējamo punktu summas, lai ķēvi ieskaitītu vaislas sastāvā.

Vaislas ķēvēm, kurām darbaspējas nav objektīvi nosakāmas traumas, vecuma vai citu apstākļu dēļ, šo izlases kritēriju neiekļauj kopējā novērtējumā un uzrāda pēcnācēju darbaspēju vērtējumu. Temperamentu pārbauda visām Latgales rikšotāju grupai piederošajām ķēvēm, kuras paredzēts iekļaut vaislas sastāvā.

Pēcnācēju kvalitāte

Vaislas ķēvju kvalitāti vērtē pēc vismaz trīs pēcnācēju eksterjera un darbaspēju novērtējumiem.

Ja vaislas ķēve pēc pēcnācēju kvalitātes atbilst A vai B klasei, tad viņu atstāj vaislas sastāvā.

Ja vaislas ķēve pēc pēcnācēju kvalitātes atbilst C klasei, tad to turpmākai rikšotāju atražošanai iesaka neizmantot.

4.3. Jaunzirgu vērtēšana un viņu iekļaušana vaislas sastāvā.

Svarīgi kritēriji jaunzirgu izlasē ir tipiskums, izmēri, temperaments, kā arī kvalitatīva rikšu gaita.

Visus jaunzirus 2 - 3 gadu vecumā novērtē pēc eksterjera, temperamenta un darbaspējām, izlasot labākos eksemplārus iekļaušanai vaislas sastāvā. Jaunzirgiem darbaspējas pārbauda vietējos apstākļos, zirgu audzētāju organizācijas atzītos skrejceļos (fiksējot ātrumu, kādā veikta distance) vai sacensībās ar draivinga elementiem. Jaunzirgu darbaspējas vērtē vienu reizi:

- 2 gadus veciem jaunzirgiem vērtē ātrumu 1600 m distancē;
- vai
- 3 gadu veciem jaunzirgiem vērtē ātrumu 1600 m distancē ar divričiem vai rezultātu sacensībās ar draivinga elementiem.

Vaislas sastāvā netiek iekļauti jaunzirgi, kuri nerasniedz vaislas zirgiem atbilstošos ātruma normatīvus vai nespēj veikt vadības maršrutu sacensībās ar draivinga elementiem.

4.4. Ciltsdarba dokumentācija

Sekmīgs selekcijas darbs zirgkopībā iespējams tikai tādās saimniecībās, kur ir regulāra un precīza zootehniskā uzskaitē. Ciltsdarba dokumentācija Latgales rikšotāju zirgu grupas uzskaitēi kārtojama Latvijas valsts normatīvajos aktos noteiktā kārtībā, izmantojot Latvijas zirgu šķirnei izgatavoto ciltsdokumentāciju. Latvijā katram zirgu īpašniekam par viņa īpašumā esošo zirgu jābūt individuālās uzskaites kartiņai jeb ciltskartiņai, zirga pasei, kas reģistrēta VA LDC Zirgu reģistrā.

4.4.1. Valsts ciltsgrāmata.

A daļā ieraksta Latvijā audzētus vai ievestus tīršķirnes rikšotājus, kuri ir ciltsgrāmatā ierakstīti vecāku un vecvecāku pēcnācēji.

B daļā ieraksta rikšotāju šķirņu krustojumus un zirgus, kuru vecāki un vecvecāki nav ierakstīti ciltsgrāmatā. Ķēves ciltsgrāmatā ieraksta pēc pirmā kumeļa piedzimšanas. Ērzelus ieraksta sākot ar 3 gadu vecumu, ja iegūts vaislinieka izmantošanas sertifikāts. Lai zirgus ierakstītu ciltsgrāmatā, tiem jāatbilst izkopšanas programmas 4.1. un 4.2. punktus minētajām prasībām.

4.4.2. Šķirnes dzīvnieka sertifikāts.

Tas ir dokuments, kuru izsniedz šķirnes dzīvnieku audzēšanas organizācija normatīvajos aktos noteiktā kārtībā. Šķirnes dzīvnieka sertifikāts var tikt aizstāts ar šķirnes dzīvnieku audzēšanas organizācijas zīmogu un pilnvarotas personas parakstu zirga pases 6.lpp. (Izcelšanās sertifikāts), apliecinot zirga izcelsmi.

4.4.3. Vaislinieka izmantošanas sertifikāts.

To normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā šķirnes dzīvnieku audzētāju organizācija izsniedz vaislas ērzelim, kas sasniedzis 36 mēnešu vecumu un atbilst zirgu grupas „Latgales rikšotājs” izkopšanas programmas 4.1.punktam.

4.4.4. Ērzeļa vaislas darbības uzskaites žurnāls.

Zirgudzēšanas saimniecībās, kur ķēvju lecināšanā izmanto ērzeli, kārto ērzeļa vaislas darbības uzskaites žurnālu.

Dabīgā lecināšanā izmantojamo vaislinieku vaislas darbības uzskaites žurnālā dzīvnieka īpašnieks vai sertificēta persona ieraksta šādus datus:

- # vaislinieka identitātes numuru;
- # ciltsgrāmatas nosaukumu;
- # dzīvnieka numuru ciltsgrāmatā vaislinieka sugu un šķirni;
- # vaislinieka izmantošanas datumus;
- # aplecināmā dzīvnieka identitātes numuru;
- # vaisliniekiem, kurus izmanto dabīgai lecināšanai, norāda laikposmu, kurā tie atrodas ganāmpulkā, un attiecīgajā laikposmā ganāmpulkā esošo sieviešu dzimuma dzīvnieku identitātes numurus.

4.4.5. Individuālā uzskaites kartīte:

To izsniedz audzētāju organizācija 6 mēnešu laikā pēc kumeļa piedzimšanas. Atkārtoti to izdrukā, kad zirgam veikta eksterjera un darbaspēju novērtēšana.

Dzīvnieka individuālās uzskaites kartītē norāda šādus datus:

- # dzīvnieka īpašnieka vārdu un uzvārdu (juridiskajai personai — nosaukumu), adresi un ganāmpulka reģistra numuru;
- # dzīvnieka identitātes numuru, vārdu, dzimumu un numuru ciltsgrāmatā;
- # dzīvnieka dzimšanas datumu, vietu un iepirkšanas datumu;
- # dzīvnieka šķirni (krustojuma dzīvniekam — asinības pakāpi);
- # dzīvnieka izcelšanos četrās paaudzēs, (vārdus un identitātes numurus);
- # dzīvnieka produktivitāti, pārraudzības veikšanas datumus, attīstības un eksterjera vērtējuma rādītājus, pārvietošanas datumus un iemeslus;
- # dzimuma dzīvniekiem — apsēklošanas datumus un izmantotā vaislinieka numuru ciltsgrāmatā un identitātes numuru. Vīriešu dzimuma dzīvniekiem — vaislas darbību visā dzīves laikā;
- # visus dzīvnieka pēcnācējus, to dzimumu un identitāti;
- # brāķēšanas vai likvidēšanas iemesls.

PIELIKUMI

NOLIKUMS PAR VAISLAS ĒRZEĻU SERTIFICĒŠANU

Vaislas ērzeļus sertificē atbilstoši „Zirgu grupas „Latgales rikšotājs” izkopšanas programmas 2007.-2012.gadam” noteiktajām prasībām.

Lai ērzeli, jaunērzeli vai ērzeļa spermu sertificētu kā selekcijai piemērotu, vērtē tā atbilstību šādiem kritērijiem:

1. Izcelšanās.

Ērzeļa izcelsmi apliecinošam dokumentam (ciltskartiņas vai pases kopijai), ko ērzeļa īpašnieks iesniedz šķirnes zirgu audzētāju organizācijā reizē ar pieteikumu, jāapliecina, ka:

Pēc izcelsmes ar zirgu audzēšanas organizācijas lēmumu par atbilstošiem Latgales rikšotāju zirgu grupai **atzīstami un sertificējami** Latvijā dzimušie rikšotāju ērzeļi, kas Dzīvnieku reģistrā apzīmēti kā Latgales (LR), Krievijas (KR), Amerikas (AR) vai Orlova (OR) rikšotāji, un kam ir apstiprināta izcelšanās 4 paaudzēs.

Latgales rikšotāju zirgu grupas uzlabošanai atļauts izmantot ievestos ērzeļus, kas pieder siltasiņu rikšotāju šķirnēm un kuri izpilda sertifikācijas prasības.

2. Izmēri

Izkopšanas programmā iekļaujamiem vaislas ērzeļiem izmēru minimālās prasības ir 156 – 180–19,0.

Ja ērzelis nesasniedz kādu no minimālajiem izmēriem, tad šādu dzīvnieku vaislas sastāvā drīkst iekļaut, ja šis ērzelis vai ērzeļa pēcnācēji uzrāda izcilus sasniegumus darbaspēju pārbaudēs.

3. Eksterjera vērtējums

Iekļaušanai vaislas sastāvā ērzeļiem 10 punktu sistēmā vērtē septiņas eksterjera grupas. Vaislas ērzelim kopsummā par eksterjera vērtējumu jāiegūst vismaz 42 eksterjera vērtēšanas punkti.

4. Darbaspēju un temperamenta pārbaude

Ērzeļu darbaspējas tiek pārbaudītas:

1. LR vai ārpus LR robežām notiekošās rikšošanas sacensībās, kurās tiesnesis ir fiksējis ātrumu un atzīmējis to sacensību protokolā. Latvijā ērzeļiem darbaspējas pārbauda Asociācijas atzītos skrejceļos, fiksējot ātrumu, kādā veikta 1600 m distance. Importētajiem siltasiņu rikšotāju šķirņu ērzeļiem tā ir obligāta prasība, izņemot gadījumus, kad ērzelim darba spējas nav nosakāmas vecuma, traumas vai citu apstākļu dēļ.

Ātruma normatīvi 1600 m distancē ar divričiem ērzeļiem, kuri iegūti un izaudzēti Latvijā ir 2.10,00; ievestiem siltasiņu rikšotāju šķirņu ērzeļiem 2.10,00.

Vaislas ērzeļiem, kuriem darbaspējas nav objektīvi nosakāmas traumas, vecuma vai citu apstākļu dēļ, šo izlases kritēriju pie pirmās sertifikācijas neiekļauj kopējā novērtējumā, bet, veicot sertifikāta derīguma pagarināšanu, ņem vērā pēcnācēju kvalitāti. Ja ērzelim pie pirmās sertifikācijas jau ir pēcnācēji, kuru darbaspējas pārbaudītas, tad šo pēcnācēju kvalitāte jāņem par pamatu lēmumam par ērzeļa iekļaušanu vaislas sastāvā vai izslēgšanu no tā;

vai

2. rezultātu sacensībās ar draivīga elementiem. Darbaspēju pārbaudē jāiegūst vismaz *60% no iespējamo punktu summas*, lai ērzeli ieskaitītu vaislas sastāvā.

Temperamentu pārbauda visiem ērzeļiem neatkarīgi no to šķirnes un paredzētā izmantošanas virziena.

5. Pēcnācēju kvalitāte

Vaislas ērzeļu vērtējums pēc pēcnācēju kvalitātes tiek veikts, vadoties no vismaz trīs pēcnācēju eksterjera un darbaspēju vidējā vērtējuma. Pēcnācēju kvalitāte ir vienīgais noteicošais faktors vaislas ērzeļa sertifikāta derīguma termiņa pagarināšanai.

Ja vaislas ērzelis pēc pēcnācēju kvalitātes atbilst A klasei, tad vaislas ērzeļa sertifikātu pagarina.

Ja vaislas ērzelis pēc pēcnācēju kvalitātes atbilst B klasei, tad sertifikātu nepagarina, bet izdod atļauju ērzeli izmantot pēcnācēju ieguvei savā ganāmpulkā vēl uz vienu periodu. Ja arī šajā periodā no ērzeļa iegūto pēcnācēju kvalitāte nav uzlabojusies, tad ērzeli no vaislas sastāva izslēdz.

Ja vaislas ērzelis pēc pēcnācēju kvalitātes atbilst C klasei, tad vaislas ērzeli no vaislas sastāva izslēdz.

1. Kopējais iespaids.

Svarīgs ir arī kopējais iespaids par ērzeli. Ērzelim jābūt mierīgam, enerģiskam, nosvērtam, bez iedzimtiem defektiem.

7. Citas prasības:

- Importētiem ērzeļiem, ja sertifikācija veikta valstī, no kuras dzīvnieks iepirkts, ņem vērā dokumentāli apliecinātu attiecīgās valsts vērtējumu pēdējo 10 gadu laikā.
- Jaunērzeļu izlasi veic ne ātrāk kā 2 gadu vecumā. Sertifikātu izsniedz ērzeļiem, kas nav jaunāki par 36 mēnešiem.
- Vaislas ērzeļa sertifikāta derīguma termiņš ir 5 gadi.

Lai izraudzītais vaislas ērzelis saņemtu vaislas ērzeļa sertifikātu, **šķirnes zirgu audzēšanas organizācija**:

1. Izveido **sertificētu vērtētāju komisiju piecu** cilvēku sastāvā, kas **divas reizes gadā** pēc pieteikuma, zirga izcelsmes apliecināšanas dokumenta un veterinārās apliecības saņemšanas no ērzeļa īpašnieka veic sertifikāciju;
2. Lemj par ērzeļa iekļaušanu vaislas sastāvā;
3. Rakstiski motivē savu lēmumu;
4. Sastāda aktu par sertifikācijas rezultātiem;
5. Informē par savu lēmumu ērzeļa īpašnieku un, ja pieņemts negatīvs lēmums, izsniedz rakstisku atteikuma motivāciju;
6. Ir tiesīga pieaicināt sertificētus ārzemju speciālistus, kas ir kompetenti zirgu grupas Latgales rikšotājs selekcijā pieļaujamo zirgu šķirņu vērtēšanā;
7. Ērzeļiem, kas atzīti par vaislā derīgiem, pasē iespiež zīmogu, kas apliecina vaislinieka sertifikāciju un ir līdzvērtīgs līdz šim izsniegtajam sertifikātam.

Šķirnes zirgu audzēšanas organizācija sertifikātu var anulēt, ja:

1. Netiek pildīti organizācijas norādījumi par ciltsdarba programmā noteiktajiem vaislinieku izmantošanas nosacījumiem;
2. Vaisliniekam netiek veikti diagnostiskie izmeklējumi, vakcinācija un veterinārmedicīniskā aprūpe;
3. Ir samazinājusies ērzeļa ciltsvērtība un par to ir sastādīts akts.

Pārraudzībā esošās saimniecības.

N.p.k.	Saimniecība	Īpašnieks	Ganāmpulka Nr.	Adrese
1.	Rudo kumeļu pauguri	Jelena Stashuls	LV0368241	c. Šļakoti, Kaunatas pag., Rēzeknes rajons
2.	Akmenīši	Ēvalds Vasiļevskis	LV0600445	"Akmenīši", Kaunataspag., Rēzeknes raj.
3.	Vilhelmīne Vegnere	Vilhelmīne Vegnere	LV0287954	Cibla, Ludzas rajons, Ciblas pagasts
4.	Zilie kadiķi	Kaspars Rimšs	LV0603239	Lielo Višu ciems, Stoļerovas pag., Rēzeknes raj.
5.	Rietumi	Inga Ravdeva	LV0201031	Skaista, Krāslavas rajons, Skaistas pagasts
6.	Vīgas	Tatjana Martinsone	LV0380212	Vīgas, Garkalnes pag., Rīgas rajons
7.	Porkalni	Eduards Martukāns	LV0006130	Porkalni, Seces pagasts, Aizkraukles rajons
8.	Stāvkrasti	Anatolijs Kozlovs	LV0605377	C. Ļesinski, Rēzeknes rajons, Kaunatas pagasts
9.	Signija Gutovska	Signija Gutovska	LV0320162	Ceriņu 2-16, Jumprava, Ogres rajons
10.	SIA Brīvība	Anatolijs Viškurs	LV0204846	„Ozoliņi”, Dagdas pag., Krāslavas raj.
11.	z/s Čadi	N.Galiļejevs	LV0201710	Čadi, Dagdas pag., Krāslavas rajons
12.	Inta Duncāne	Inta Duncāne	LV0601312	Cibla, Ludzas rajons, Ciblas pagasts
13.	Alberts Brokans	Alberts Brokans	LV0045202	Balvu raj. Vecumu pag. Viksnas
14.	Mareks Brokans	Mareks Brokans	LV0141728	Gulbenes raj. Pakalnieši, Daukstu pagasts

V/A LDC Dzīvnieku reģistrā reģistrēti 139 rikšotāji (dati uz 13.02.2009):

- # **Krievijas rikšotājiem** atbilstoši reģistrēti 91 zirgs;
- # **Amerikas rikšotājiem** atbilstoši reģistrēti 38 zirgi;
- # **Orlova rikšotājiem** atbilstoši reģistrēti 3;
- # **Latgales rikšotājiem** atbilstoši reģistrēti 7 zirgi.